

Софія Бутко, Оксана Гурова (*Sofiya Butko, Oksana Hurova*)
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

АСОЦІАТИВНІ ПОЛЯ ЛЕКСЕМ *ДІВЧИНА*, *ДІВЧИНКА*, *ДІВЧА*, *ДІВА*, *ДІВУЛЯ*, *ДІВАХА* ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ

Associative Fields of the Lexemes *Divchyna, Divchynka, Divcha, Diva, Divulya, Divaha* as a Representation of Ukrainian Linguocultural Consciousness

ABSTRACT: The article deals with the linguocultural potential of associative fields of stimuli *divchyna, divchynka, divcha, divulya, divaha*, that are important ethnocultural signs for Ukrainians. As a result of the free-association experiment, it has been established that the reactions obtained can be distributed to three groups: universal (available in each stimulus), frequency reaction (occur as answers to three or more stimuli) and unique (are relevant for one or two stimuli). It was discovered that among the universal and frequency reactions there predominates the stereotypical characteristics of the object that reflect the positive, idealized qualities of a young woman and that these are basic components of the Ukrainian language picture of the world. It has been found that unique reactions arise as a result of the actualization of the nucleus of the objective-conceptual semantics of the word, behind which stands a denotation, and that this may also be the result of stylistic stimulus colour. The linguistic-cultural analysis of reactions confirmed the statement on the multidimensionality of human memory, which certifies the existence of words-stimuli simultaneously in three planes – verbal, subject, and actional. The study has demonstrated that the word in this man-centric dimension has a marked information potential, and constitutes a sign of folk culture, which retains its own linguistic, linguocultural, and encyclopaedic information.

KEYWORDS: psycholinguistics, free-association experiment, linguocultural consciousness, concept, “girl” in Ukrainian

У мовознавчих студіях останніх десятиліть усе частіше йдеться про особливості індивідуальної мовної картини світу, зумовлені низкою лінгвальних та екстралінгвальних чинників (освітою, соціальним статусом, віком, життєвим досвідом), концептуалізованих і вербалізованих у вигляді складників ментально-мовної структури особистості. Звернення до аналізу лінгвальної особистості та лінгвокультурної свідомості дозволяє розглядати мовні явища в їх антропоцентричному вимірі.

У сучасному мовознавстві термін «лінгвокультурна свідомість» уживається відносно часто¹. Як і кожен термін, підпорядкований відповідній теорії, яка перебуває на етапі становлення, він потребує конкретизації. Остання може бути здійснена в річищі загального розуміння специфіки етнокультурної свідомості, яку дослідники розуміють як

культурно зумовлений ін/варіантний образ світу, співвіднесений з особливостями національної культури й національної психології. В основі світобачення і світорозуміння кожного народу лежить своя система предметних значень, соціальних стереотипів і когнітивних схем, що визначають етнічність національної свідомості як окремого індивіда, так і суспільства в цілому².

Лінгвокультурна свідомість є об'єктом вивчення психолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики. Дослідники зазвичай звертаються до методики вільного асоціативного експерименту як одного з ефективних засобів виявлення асоціативних полів різних лексем, концептів як конститuentів мовної свідомості та мовної картини світу. У цьому зв'язку важливо визначити зміст поняття «концепт», необхідного для адекватного термінологічного позначення феноменів лінгвокультурної свідомості. У нашому дослідженні спираємося на думку Олени Селіванової, згідно з якою «концепт як інформаційна різноструктурна структура інтегрує поняття як ядерну структуру з іншими результатами пізнавальної діяльності: уявленнями, гештальтами, асоціативно-образними, оцінно-емотивними компонентами тощо»³. Таке визначення адекватно розкриває зміст поняття концепту відповідно до його природи і є важливим для аналізу результатів вільного асоціативного експерименту.

Останнім часом, у зв'язку з домінуванням антропоцентричної парадигми, у наукових галузях гуманітарного спрямування з'являються дослідження міждисциплінарного характеру. Ураховуючи віковий, етнічний, етнокультурний і мовний чинники, науковці зосереджуються на вивченні лексику культури пам'яті за допомогою виявлення асоціативних реакцій у респондентів різного

¹ Див., наприклад, Н.Ф. Алефиренко, *Когніція и единицы лингвокультурного сознания*, [в:] *Когнитивные исследования языка*, гл. ред. Е.С. Кубрякова, Москва; Тамбов 2011, с. 179-181; Т.С. Гарлицька, *Лексика рекламних текстів як вияв лінгвокультурної свідомості містян*, «Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)» 2016, № 5 (1), с. 69-71; Ю.Н. Караулов, *Лингвокультурное сознание русской языковой личности. Моделирование состояния и функционирования*, Москва 2009, 334 с.; О.С. Переломова, *Лингвокультурні коди інтертекстуальності українського художнього дискурсу: діахронічний аспект*, Суми 2008, 208 с.

² И.В. Привалова, *Языковое сознание: этнокультурная маркированность: теоретико-экспериментальное исследование: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук: Специальность 10.02.19 – теория языка*, Москва 2006, с. 10.

³ О.О. Селіванова, *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник*, Полтава 2008, с. 413.

віку, регіону мешкання, національності, мови спілкування⁴. Такий підхід є вкрай важливим і перспективним.

Як відомо, у кожній мові існують так звані мовно-культурні матриці – знаки народної лінгвокультури, які відіграють особливу роль у конструюванні концептуальної і мовної картин світу. До таких в українській лінгвокультурі належать концепти ДИТИНА, МАТИ, БАТЬКО, ДІД, БАБА, ХЛОПЕЦЬ, ДІВЧИНА та інші. Їх загальнокультурну і власне лінгвальну (семантичну, символічну, текстотвірну) значущість підтверджують численні тексти усної народної словесності, а також лексикографічні праці різного характеру. Ці лексеми в їх концептуальному наповненні більшою чи меншою мірою ставали об'єктом вивчення в працях Ірини Заєць, Валерії Корольової, Уляни Марчук⁵.

Наші зацікавлення сягнули проблеми інформаційного потенціалу низки лексем, що є репрезентантами концепту ДІВЧИНА: **дівчина, дівчинка, дівча, діва, дівуля, діваха**. Вибір цих стимулів пояснюємо кількома причинами: 1) до аналізу було залучено лише слова з коренями *div-* і *divch-* (**dēv-a*), що апелюють до фрагменту культурно-мовної пам'яті, пов'язаного з ядерними складниками концепту ДІВЧИНА; 2) дослідження способів та особливостей характеристики й оцінювання особи, вербалізованої за допомогою лексико-словотвірних варіантів, одні з яких є стилістично нейтральними, а інші – маркованими, дозволяє звернутися не лише до абстрактно-логічного, поняттєвого плану змісту концепту, але й до інформації оцінного, конотативного, функціонально-мовленевого характеру. Остання вимагає від респондента актуалізації фонових знань, що надзвичайно важливо для виявлення специфіки лінгвокультурної свідомості реципієнтів.

⁴ Див., наприклад, Л. Бутакова, *Старость как концептуальный феномен: региональный и возрастной аспекты ассоциативной семантики*, «Психолінгвістика» 2018, № 23 (2), с. 25-32; Е. Крејчовá, N. Stalyanova, *Фразеологизми с компонент «дете» и «бебе» в болгарски и полски език*, «Балканистичен Форум» 2016, № 1-2, с. 307-312; A. Garimella, C. Banea, R. Mihalcea, *Demographic-aware word associations*, [in:] *Proceedings of the 2017 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, Copenhagen 2017, p. 2285-2295; R. Gawarkiewicz *Archeologia świadomości językowej Polaków i Rosjan: analiza porównawcza na materiałach polskiego i rosyjskiego słownika asocjacyjnego*, „Etnoligwistyka”, Lublin 2016, t. 28, s. 151-167; О.Н. Кондратьева, Т.И. Фролова, *Образ региона в обыденном языковом сознании его жителей (на примере образа Кузбасса)*, «Психолінгвістика» 2018, № 24 (2), с. 78-97; A. Oshchepkova, *Stereotyp kobiety powstały we współczesnym rosyjskim i polskim społeczeństwie (na podstawie eksperymentu asocjacyjnego)*, „Kultury Wschodniosłowiańskie – Oblicza i Dialog” 2014, t. IV, s. 133-149.

⁵ І.Г. Заєць, *Структура та динаміка асоціативних полів лексем дівчина, жінка, хлопець, чоловік*, «Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство» 2011, № 11, вип. 16, с. 127-133; В.В. Корольова, *Гендерні концепти в мовній свідомості сучасної молоді*, «Дослідження з лексикології і граматики української мови» 2014, вип. 15, с. 11-17; У.Б. Марчук *Асоціативний потенціал лінгвокультурних концептів у різносистемних мовах*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство, Київ 2009, 20 с.

В останні десятиліття все більшої значущості набувають праці, присвячені вивченню культурної пам'яті як особливого феномену існування людської спільноти. Як зазначає Ян Ассманн,

культурна пам'ять має свою фіксовану точку; її горизонт не змінюється з плином часу. Ці фіксовані точки – це доленосні події минулого, пам'ять яких підтримується завдяки формуванню культури (тексти, обряди, пам'ятники) та інституційному спілкуванню (декламація, практика, дотримання). <...> У культурному формуванні кристалізується колективний досвід, чий сенс, коли його торкнутися, може раптово знову стати доступним через тисячоліття⁶.

У нашому дослідженні ми звертаємося до вивчення важливих маркерів етнокультурного світу українців, пов'язаних з уявленнями про життєві цінності і смисли – красу, молодість, життя, моральність, духовність.

Актуальність обраної теми визначається евристичним потенціалом об'єкта дослідження та перспективністю застосованої методики вільного асоціативного експерименту, що дозволяє виявити й схарактеризувати особливості лінгвокультурної пам'яті українців різного віку, статі, соціального статусу.

Мета дослідження – виявити семантичні та функційні особливості асоціативних полів лексем **дівчина**, **дівчинка**, **дівча**, **діва**, **дівуля**, **діваха**, з'ясувати культурну семантику лексем-стимулів та визначити специфіку реалізації маркерів етнокультурної пам'яті в реакціях респондентів, які є носіями української лінгвокультури. Загальнономвне значення обраних стимулів визначаємо за тлумачним словником української мови, відповідно до яких **дівчина** – молода незаміжня особа жіночої статі; кохана, наречена; **дівча** – зменшено-пестливе до **дівчина**, маленька дівчинка; **дівчинка** – дитина жіночої статі; **діва** – застаріле, поетичне до **дівчина**; **дівуля** – фамільярне, збільшене до **діва**; **діваха** – зневажливо про дівчину⁷.

Реалізація мети зумовила розв'язання таких завдань: 1) провести вільний асоціативний експеримент; 2) укласти асоціативні поля аналізованих лексем-стимулів на підставі зібраних реакцій; 3) виявити й схарактеризувати структуру асоціативних полів стимулів; 4) порівняти реакції на різні стимули, виявивши серед них універсальні, частотні та індивідуальні; 5) проаналізувати інформаційний і культурний потенціал слів-стимулів на основі отриманих реакцій.

У роботі як базовий використано метод вільного асоціативного експерименту, що дає можливість побудувати модель мережі асоціацій у свідомості респондента; застосовано загальнонаукові методи індукції та дедукції для аналізу отриманих даних й узагальнення результатів експерименту, метод семантичного ана-

⁶ J. Assmann, J. Czaplicka, *Collective Memory and Cultural Identity*, „New German Critique” 1995, № 65, p. 129.

⁷ *Словник української мови online*. Томи 1-11, [в:] <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (07.03.2021).

лізу – для смислової інтерпретації реакцій, методи зіставлення й порівняння, які дозволяють виявити спільні і відмінні ознаки асоціацій; метод класифікування – із метою розподілу реакцій за групами; метод математичної статистики – для здійснення підрахунків, виявлення частотності асоціацій та їх стереотипності.

Визначаючи методику проведення експерименту, автори керувалися такими настановами: а) стимули повинні утворювати певну парадигму з виразною змістовою домінантою; б) їхні іманентні властивості покликані забезпечити, з одного боку, максимально повне виявлення узуальних складників мовної пам'яті, а з другого, – таке саме повноцінне виявлення індивідуалізованих реакцій; в) найкращим принципом системної організації стимулів є тотожність за родовою поняттєвою ознакою та відмінності стилістичного, емоційно-експресивного, оцінного характеру.

Асоціативний експеримент відбувався очно і заочно (за допомогою Інтернет-опитування). Загальна кількість опитаних – 1000 осіб віком від 20 до 80 років. Стать респондентів: чоловіча – 10 %, жіноча – 90 % відповідно. Опитані є носіями української мови і представляють різні регіони України та зарубіжжя. Загальна кількість реакцій – 6000 одиниць.

У свідомості, згідно з аргументованим висновком сучасних дослідників, категорія значення існує в трьох іпостасях – як вербальна, акціональна або предметна сутність. Як зазначає Олексій Леонт'єв,

перша з них – це *мовне значення* (або вербальне, знакове, символічне – усі ці терміни вживаються як синоніми). Воно існує на *чуттєвій базі мови* як системи специфічних квазіоб'єктів (знаків). Тут значення спроектовано на слово або інший знак, “приписане” йому. Це дозволяє не тільки “законсервувати” значення, відокремивши його від ситуації конкретної діяльності, а й здійснювати з ним операції як з певною “зовнішньою” даністю. Друга форма – *предметне значення*. Воно існує на *чуттєвій базі перцептивного образу*, тобто образу сприйняття, пам'яті, уяви. Можна легко бачити, що в принципі предметне значення може бути відокремлене від ситуації безпосереднього сприйняття, але воно, на відміну від мовного, передбачає обов'язкову “присутність” реального предмета – у дійсній або уявній формах <...>. Третю форму можна умовно назвати *рольовим значенням*. Воно існує на *чуттєвій базі компонентів самої діяльності*. Прикладом подібного роду значень є, наприклад, соціальні норми і соціальні ролі. Усі ці форми існування значень (можливо, що їх список можна продовжити) своєю чергою виступають або в “зовнішній”, соціалізованій, матеріально-ідеальній формі (слова мови, предмети реальної дійсності, об'єктивна рольова система), або у “внутрішній”, психологічній, ідеальній, тобто у свідомості людини⁸.

Узагальнення результатів експерименту засвідчили, що респонденти реагували або на слова-стимули (**дівчина** – іменник; **дівча** – 4 відміна, скорочено від

⁸ А.А. Леонт'єв, *Формы существования значения*, [в:] *Психолингвистические проблемы семантики*, Москва 1983, с. 11.

дівчина, пестливо), або на позначені ними об'єкти (**дівчина** – *молода*; **дівчинка** – *весела*; **дівча** – *підліток*; **діва** – *невинна*; **діваха** – *незграбна*), або на типові дії, пов'язані з цими об'єктами (**дівчина** – *шопінг*; **дівчинка** – *плигає, підстрибує*; **дівуля** – *курить*; **діваха** – *танці*). Водночас спостерігаємо відсутність чіткої межі між ближнім і дальнім (енциклопедичним) значенням слова, що теж спричинило внутрішню неоднорідність асоціативних реакцій.

Специфіка асоціативно-перцептивного тла стимулів відображається в реакціях, різних за своєю структурною будовою. Одні з них виражають реакцію поняттєво-логічного плану (експлікують сигніфікат стимулу), інші мають більш складну змістову структуру, синтезуючи елементи етнокультурної, лінгвоенциклопедичної або навіть енциклопедичної інформації. У цьому зв'язку важливо виділити структурні типи асоціативних реакцій. За нашими спостереженнями, серед відповідей можна виокремити відповіді однокомпонентні (наприклад, **дівчинка** – *мала*, **дівча** – *дзеркало*, **дівуля** – *подружка*, **діваха** – *штангістка*, **дівча**, **діва** – *невинність*), двокомпонентні (наприклад, **дівча** – *хтось невеличкий*, **дівуля** – *запальні танці*, **діваха** – *майже жінка*, **дівчинка** – *шкільні роки*, **діва** – *самозакохана красуня*), трикомпонентні (наприклад, **дівча** – *підліток невеликого зросту*, **дівчина** – *школярка середніх класів*, **діва** – *зріла незаміжня жінка*, **дівчина** – *протилежна стать хлопця*, **діва** – *креативна молода жінка*), багатокомпонентні, зокрема розгорнуті дефініції та описи (наприклад, **дівча** – *особа жіночої статі підліткового віку*; **діва** – *образ молодої вагітної жінки*; **дівчинка** – *маленьке створіння жіночої статі*; **дівча** – *нещодавно народжена дівчинка в колясці*; **дівуля** – *вulgарно одягнена, яскраво нафарбована дівчина 12-14 років*; **дівчина** – *молода, струнка особа жіночої статі з віночком на голові, в пишній спідниці*). Як бачимо, в одних випадках відмінність між реакціями має суто формальний характер, тобто та сама семантика виражена за допомогою різнокомпонентних сполук, наприклад: **дівча** – *бешкетниця і бешкетна дівчинка*; **дівуля** – *хитра і хитрувата дівчина*; **діваха** – *нечемна дівчина і дівчина, що веде себе нечемно*; **дівуля** – *погана і не дуже хороша дівчина*; **дівуля** – *повна і діваха* – *дівчина з надлишковою вагою*. В інших – однокомпонентні і розгорнуті реакції мають відмінності інформаційного характеру, за якими часто стоїть деталізований опис стимулу в різних площинах, за різними характеристиками, що вказують на полісемантичність образу в уявленні респондента, наприклад: **дівча** – *немовля і нещодавно народжена дівчинка в колясці*; **дівуля** – *підліток і дівчина-підліток, яка заглядається на хлопців*; **діва** – *красуня і довгокоса красуня*; **дівчинка** – *гарненька і гарненьке дитяtko*.

Серед аналізованих виділяємо частотні реакції, тобто найбільш повторювані, для кожного стимулу (у дужках зазначаємо їхню кількість): **1) дівчина** – *краса* (154), *красуня* (80), *гарна* (52), *молодість* (47), *коса* (44), *весна* (39), *молода* (35), *красива* (30), *квітка* (27), *юність* (21), *ніжність* (17), *калина* (16), *молода особа жіночої статі* (15), *вінок* (11); **2) дівчинка** – *маленька* (150), *дитина* (120), *сонечко* (25), *дитинство* (20), *квіточка* (20), *радість* (19), *дитинка* (18), *ніжність* (16), *бантики* (16), *донечка* (15), *малеча* (14), *косички* (13), *підліток*

(10), *школярка* (10); **3** *дівча* – *підліток* (85), *мале* (30), *курча* (27), *малеча* (25), *дитина* (18), *маленьке* (17), *миле* (17), *маленька дівчинка* (16), *школярка* (14), *ніжність* (14), *дівчинка* (12), *юність* (12), *маленька* (10); **4** *діва* – *Марія* (160), *знак зодіаку* (28), *чистота* (20), *свята* (18), *оперна співачка* (18), *чиста* (15), *богиня* (15), *Богородиця* (14), *святість* (14), *гороскоп* (12), *опера* (12), *стара* (11), *краса* (11); **5** *дівуля* – *вulgарна* (30), *повія* (23), *вulgарність* (22), *підліток* (19), *легковажна* (16), *висока* (16), *маленька* (15), *коротка спідниця* (15), *шльондра* (14), *красотуля* (14), *розбещена* (13), *невихована* (12), *легковажність* (12), *велика* (12), *дівчина легкої поведінки* (11), *дебела* (11), *вulgарна дівчина* (10); **6** *діваха* – *грубість* (28), *вulgарна* (22), *велика* (20), *груба* (18), *вulgарність* (17), *дебела* (17), *розбещена* (14), *товста* (14), *розбитна* (13), *здорова* (13), *неохайна* (11), *пиво* (10), *цигарка* (10), *підліток* (10), *пацанка* (10).

Результати розподілу реакцій за тематичними підгрупами наведено в *Таблиці 1*.

Якщо розглядати наведені вище частотні реакції з урахуванням віку респондентів, необхідно виділити реакції *краса*, *красуня*, *гарна*, *молода* (щодо стимулу *дівчина*); *маленька*, *дитина*, *дитинство* (щодо стимулу *дівчинка*); *підліток*, *мале*, *миле*, *маленька дівчинка* (щодо стимулу *дівча*); *Марія* – на стимул *діва*; *вulgарна*, *повія*, *легковажна*, *маленька*, *невихована* (щодо стимулу *дівуля*); *вulgарна*, *велика*, *груба*, *розбещена*, *здорова* (щодо стимулу *діваха*), отримані від респондентів, які представляють усі вікові групи – від 20 до 80 років.

Вікова характеристика важлива для розуміння специфіки лінгвокультурної свідомості, оскільки для різних поколінь властиві свої ціннісні пріоритети у сприйнятті світу загалом і людини зокрема, а з віком смислова структура особистості, так само як і її внутрішній лексикон, змінюються. Так, серед респондентів молодшого й середнього віку (від 20 до 60 років) фіксуємо відповіді за допомогою сленгових / жаргонових одиниць: *гоннік*, *гонніки* на стимули *дівуля* і *діваха* належать людям 20-30 років, а *кобила*, *кобилиха*, *кобилиця*, *коняка*, *коза*, *корова* на стимул *діваха* – респондентам 20-50 років. Респонденти 60 років і старше не послуговуються такими мовними елементами. Це можна пояснити тим, що люди старшого дорослого віку або меншою мірою пов'язані із соціальною діяльністю, або й зовсім її припиняють. Окрім того, більший життєвий досвід, очевидно, зумовлює більшу емоційну стриманість в оцінках і відповідно відсутність виразно пейоративної лексики серед реакцій респондентів старшого віку.

Виокремлюємо також реакції, що відбивають ставлення до об'єкта та специфіку його оцінювання з позиції людини певного віку. Ідеться про зміну з віком ціннісних пріоритетів, на що вказують реакції на кшталт *свіжість* на стимул *дівчина* і *моя внучка* щодо *дівчинка*, надані респондентами від 50 років і старше.

Аналіз реакцій за віком опитуваних також дозволяє простежити особливості, пов'язані зі зміною лінгвокультурної компетенції опитаних різного віку. Це засвідчує, зокрема, реакція *дебела* – на стимули *діваха*, *дівуля*, яка з'являється у респондентів лише старшого віку (від 40 років), у той час як опитувані молодшого віку реагували на ці стимули синонімічними словами *огрядна*, *здорова*,

Таблиця 1

	ДІВЧИНА		ДІВЧИНКА		ДІВЧА		ДІВА		ДІВУЛЯ		ДІВАХА	
	Реакції											
	Кіль- кість	Частот- ність	Кіль- кість	Частот- ність	Кіль- кість	Частот- ність	Кіль- кість	Частот- ність	Кіль- кість	Частот- ність	Кіль- кість	Частот- ність
Лексико-семантичні групи												
Вік	19,2 %	44	44,7 %	75	37,4 %	91	4,7 %	21	9,5 %	33	5,7 %	28
Предмети	—	—	3,6 %	17	1,7 %	12	—	—	2 %	9	4,4 %	16
Дія / процес	1,5 %	6	1,1 %	7	0,9 %	8	—	—	1 %	10	0,8 %	7
Час і простір	—	—	0,5 %	4	1,5 %	13	0,9 %	6	1,6 %	13	2,6 %	16
Соціальна роль	0,9 %	6	2,9 %	14	2,9 %	15	10,4 %	48	0,2 %	2	0,7 %	7
Сім'я, друзі	5,5 %	25	5,5 %	18	2,3 %	21	1,8 %	17	1,9 %	14	1,2 %	10
Національність	1 %	6	0,1 %	1	0,6 %	5	—	—	—	—	—	—
Стать	1,8 %	6	0,2 %	2	0,2 %	2	0,3 %	2	1,5 %	4	0,2 %	1
Фізіологічні ознаки	1,6 %	8	0,8 %	4	0,9 %	3	8,4 %	16	0,3 %	3	0,3 %	2
Зовнішність	50,1 %	63	17,8 %	93	17 %	112	10,1 %	62	25,1 %	118	29,1 %	143
Характер, поведінка	4,8 %	24	11,2 %	51	17,2 %	118	5,3 %	44	41,8 %	178	45,3 %	146
Емоційно-оцінні	11,4 %	28	9,7 %	39	10,4 %	58	11,5 %	62	12 %	37	6,7 %	29
Фонетичні	—	—	—	—	—	—	—	—	1,3 %	5	1,5 %	8
Метамовні	0,1 %	1	0,1 %	1	1,8 %	17	0,4 %	4	1,2 %	12	0,8 %	7
Інтертекстуальні	0,9 %	7	0,7 %	7	4,4 %	37	46,2 %	115	—	—	0,2 %	2
Антонімічні	0,4 %	1	0,6 %	1	0,8 %	3	—	—	0,3 %	2	0,2 %	1
Інші	0,8 %	3	0,4 %	4	—	—	—	—	0,3 %	3	0,3 %	3

велика. Стилістично маркована реакція *непорочна* на стимул *діва* представлена в асоціативному полі лише молодших респондентів (від 20 до 40 років), що, на нашу думку, можна пояснити глибшою зануреністю молоді у світ книжності, вищої освіти, мистецтва.

Перспективним для подальшого аналізу є зіставлення реакцій респондентів за гендерним чинником. Відповіді чоловіків на тлі відповідей жінок демонструють певну специфіку, яка, безумовно, потребує окремого дослідження. Ми відзначимо лише деякі, найбільш яскраві риси. Аналізуючи частотні реакції, що становлять ядрну зону кожного стимулу, звертаємо увагу на те, що у відповідях чоловіків не представлені реакції *калина* – на стимул *дівчина*; *ніжність*, *сонечко* – на стимул *дівчинка*; *свята*, *святість*, *опера* *співачка* – на стимул *діва*; *маленька*, *підліток*, *легковажність*, *вulgарність*, *вulgарна*, *вulgарна дівчина*, *висока*, *велика* – на стимул *дівуля*; *груба*, *вulgарність*, *здорова* – на стимул *діваха*. Як бачимо, наведені реакції різнозмістові й стосуються емоційної оцінки, вікової характеристики, поведінки об'єкта. Припускаємо, що за відзначеними особливостями стоять відмінності в організації домінуючих складників смислових сфер особистостей чоловіків і жінок. Для останніх особливу роль відіграє актуалізація культурно-фонових знань, підвищена чутливість і емоційність.

Гендерні особливості можна виявити і в периферійних реакціях. Цілком природним, наприклад, є оцінювання чоловіками запропонованих стимулів крізь призму міжособистісних, статевих, сімейних стосунків, що виявляється в більшій питомій вазі «чоловічих» реакцій на кшталт *моя дружина*, *моя жінка*, *кохана*, *кохання*. Чоловіки рідше реагували на стимули лексемами, що позначають зовнішні атрибути образу дівчини, зокрема одяг, на що вказує відсутність реакцій *сукня*, *плаття* на стимул *дівчина*. Властиво чоловічі стереотипи поведінки, на нашу думку, засвідчують реакції *хочеться захистити*, *хочеться дати цукерок* на стимул *дівчинка*. Жінки-респонденти надавали схожі за змістом відповіді: *беззахисність*, *захист*, *незахищена*, *їсть цукерки*, проте їхні реакції мають лише констатаційно-оцінний характер, у той час як реакції чоловіків демонструють проактивну позицію. Варто зауважити й те, що на стимули *дівуля*, *діваха* серед «чоловічих» реакцій немає лексем із указівкою на інтелектуальну характеристику денотата, на відміну від «жіночих», серед яких на обидва стимули з'являються відповіді *дура*, *дурна*, *тупа*. Так само й на інші стимули лише жінки реагували лексемами, що вказують на розумові здібності, – *мудра*, *розумна*, *розум*, *розумничка*. Можливо, це пояснюється особливостями стереотипного сприйняття образу дівчини чоловіками, для яких характеристики за означеним параметром не є пріоритетними при оцінюванні молоді особи жіночої статі.

Аналіз отриманих результатів здійснюємо відповідно до визначених у завданнях розвідки напрямках. Для цього формуємо асоціативне поле кожного стимулу, здійснюємо зіставний аналіз асоціативних полів запропонованих стимулів і виокремлюємо реакції за їх частотністю й змістовим наповненням. У результаті зіставлення виділяємо реакції універсальні, представлені у відповідях на кожен стимул, та неуніверсальні, які стосуються лише частини стимулів (можуть

бути більш або менш поширеними). Реакції другого типу неоднорідні: якщо вони стосуються трьох – п'яти стимулів, то належать до приядерної зони аналізованого концепту й демонструють незначне відхилення від стереотипних універсальних реакцій. Відповідно, чим меншу кількість стимулів охоплюють отримані відповіді, тим виразніше виявляються їхні особливості на загальному фоні. Очевидно, можна вести мову про унікальні реакції, що належать до периферійної зони концепту, є релевантними для одного або двох стимулів, роблять їх асоціативне поле унікальним на тлі асоціативних полів інших стимулів.

Універсальними асоціаціями на всі шість слів-стимулів виявилися реакції, пов'язані з окремими параметрами зовнішньої характеристики особи. Серед них виділимо такі:

а) ті, що стосуються семантичного ядра поняття «дівчина»: «молодий вік» (*молодість, молодь, молода, молодая, молоде, молода особа, молода людина, молода повнолітня особа*); «жіноча стать» (*особа жіночої статі, особа жіночого полу, жіноча, жіноча стать*); «жіноча стать» + «молодий вік» (*молода особа жіночої статі, особа жіночої статі молодого віку, молода особа жіночого роду, молода людина жіночої статі, дівчина, молода дівчина, дуже молода дівчина, молоденька дівчина, молодесенька дівчина, молода жінка*);

б) ті, що фіксують відмінні зовнішні ознаки і є результатом стереотипного (традиційного, загальноприйнятого) уявлення про об'єкт називання:

– «сукня» (*сукня, в сукні, довга сукня, вечірня сукня, розкішна сукня, яскрава сукня, вишита сукня, сукенка «в горох», плаття, платтячко, в платтячку, коротке плаття, червоне плаття, ошатне довге плаття, плаття в горошок, коротке платтячко, гарне платтячко, рожеве платтячко, платтячко в квіточки*);

– «краса» (*краса, красива, красиве, щось красиве, красуня, красунька, красуля, красотуля, красна, прекрасна, гарна, гарненька, гарне, гарненьке, гарнюня, гарнюля*).

І перша, і друга ознаки відображають реакцію інформантів не на саме слово, а на об'єкт, позначений ним, тому асоціації, пов'язані з типовим уявленням про дівчину як красиву особу, стосуються не лексичного значення слова *дівчина*, а етнокультурних уявлень про зовнішність молодої дівчини. Кореляція понять «молодість» і «краса», близьких за культурною семантикою, функційно значуща для сприйняття осіб «на порі», тобто готових до одруження. «Епітет *молода (-ий)* в народній пісні, на нашу думку, виявляє значно ширший семантичний обсяг, ніж у літературній мові. Крім значення «який має небагато років», він містить семи 'гарний', 'милий', позитивну оцінність, підвищену експресивність»⁹.

Численними є реакції, які хоч і не належать до універсальних, однак демонструють свою продуктивність для трьох – п'яти стимулів. Аналізований матеріал дозволяє виділити такі підгрупи реакцій для відповідних стимулів:

⁹ Н. Данилюк, *Мовностилістичні засоби зображення дівчини в українських та англійських народних піснях*, «Актуальні питання іноземної філології» 2015, № 3, с. 50.

1) реакції, що містять указівку на вік (для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівуля** – *маленька, мала, малеча, дитина*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівуля, дівача** – *підліток, подросток*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача** – *юність, юнь, юна*);

2) реакції, що містять указівку на стать (для стимулів **дівчина, дівача, дівача** – *жінка, жіночка, майже жінка*);

3) реакції, що вказують на зовнішні ознаки (для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *мила, миле, миле створіння, щось миле, миленьке, милість, милота, милування, замилювання*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача** – *чарівна, чарівність*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача** – *очі*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача, дівуля** – *коса, з косою, з косами, коси, кіски, косички*; для стимулів **дівчина, дівача, дівуля** – *довге волосся*; для стимулів **дівчинка, дівуля, дівача** – *бант*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *вінок, віночок*);

4) реакції з указівкою на фізіологічні ознаки (для стимулів **дівчина, дівача, дівуля, дівача** – *секс, сексуальна*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача** – *невинність, невинна, невинна дитина*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача** – *чиста, чистота*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача** – *цнота, цнотлива, цнотливість*);

5) реакції, що вказують на риси характеру або особливості поведінки (для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівуля, дівача** – *весела, веселе, веселунка, веселуха, веселощі, весело*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *радість*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівуля, дівача** – *усміхнена, усмішка, посмішка, мила посмішка, сміх, веселий сміх*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *щира, щирість*; для стимулів **дівчина, дівча, дівача** – *світле, світла, дуже світла, світло*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівуля** – *легка, легке, легкість*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача, дівуля** – *ніжне, щось таке ніжне, ніжна, ніжність*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *добра, добре, доброта*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча, дівача, дівуля** – *розумна, розумне, розумниця, розумничка*; для стимулів **дівча, дівуля, дівача** – *смілива*; для стимулів **дівчина, дівча, дівуля** – *вільна*; для стимулів **дівчинка, дівча, дівача** – *спритність, спритна, спритне*; для стимулів **дівчинка, дівча, дівуля** – *грайлива, грайлива дівчина, грайливість*; для стимулів **дівчинка, дівча, дівуля, дівача** – *пустотливість, пустотлива дівчинка, пустунка, пустувати, пустоці*; для стимулів **дівчинка, дівча, дівача** – *бешкет, бешкетна дівчинка, бешкетниця, бешкетне*; для стимулів **дівача, дівуля, дівача** – *пихата*);

6) реакції з просторовою семантикою, що вказують на місцезнаходження або походження (для стимулів **дівча, дівуля, дівача** – *село, дівчина з села, сільська, сільська дівчина*; для стимулів **дівча, дівуля, дівача** – *вулиця, дівчина з вулиці*);

7) реакції, що містять указівку на соціальну роль (для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *школа, шкільна форма, шкільна сукня, школярка*; для стимулів **дівчина, дівчинка, дівча** – *учениця*);

8) реакції, що вказують на міжособистісні, сімейні стосунки (для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча, дівуля* – дочка, донька, доця, доня, донечка; для стимулів *дівчина, діва, дівуля, діваха* – незаміжня; для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча, діва* – мама; для стимулів *дівчина, дівча, дівуля, діваха* – подруга, подружка);

9) реакції, що містять маркер етнічної належності (для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча* – Україна, українка, україночка);

10) оцінні, метафоричні реакції (для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча* – сонце, сонечко; для стимулів *дівчина, дівчинка, діва* – зірочка, зіронька, зоря; для стимулів *дівчинка, дівча, діва, дівуля* – метелик; для стимулів *дівчина, дівчинка, дівуля* – рибчина, рибчинка, рибочка, рибуля; для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча, діва* – весна; для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча* – квітка, квіточка; для стимулів *дівчина, дівчинка, дівча* – калина).

Наведені реакції вказують на характеристики, що є нормативними для національно-культурного стереотипного образу української дівчини: це й зовнішня краса чи привабливість, і поведінка та риси характеру, які повинна демонструвати дівчина, і соціальні ролі, що має виконувати молода особа жіночої статі. Більшість реакцій респондентів мають позитивно-оцінну семантику, яка може бути експліцитною та імпліцитною. Експліцитна оцінка виражена за допомогою лексем із меліоративною семантикою (*мила, чарівна, чиста, весела, ніжна, квітка, малесенька, пташечка, донечка, сонечко, зірочка*). Імпліцитна оцінка досягається переважно шляхом використання архетипних образів, символів фольклорного, народнопісенного походження.

Одним із таких образів-символів є довга коса – обов'язковий атрибут дівчини в українській традиційній культурі, що символізує дівочтво й незайманість як беззаперечно позитивні, унормовані в соціумі якості. Як зазначає Ірина Бокало, «дівоча коса була не лише зовнішнім маркером віку і соціального статусу, а й мала величезне символічне навантаження, адже ритуали, пов'язані з дівочою косою, виконували під час весілля, а також під час покривання покритки на знак переходу дівчини у статус покритої жінки»¹⁰. Схожу семантику має й вінок, який традиційно сприймається як головний убір дівчини або нареченої та символізує невинність, незайманість, що засвідчує й фразеологія, де такі одиниці, як *втратити вінок, позбутися вінка*, означають «втратити дівочу честь».

У деяких випадках одна й та сама реакція, за нашими спостереженнями, може мати відмінні оцінні конотації щодо різних стимулів. Реакції *село, сільська, дівчина з села*, на нашу думку, є негативно-оцінними щодо стимулів *діваха, дівуля* й позитивно-оцінними щодо стимулу *дівча*. Узагалі лексеми *дівуля* і *діваха* є аксіологічними антонімами щодо всіх аналізованих стимулів. Це засвідчують як словникові дефініції та ілюстративний матеріал до них, що демонструє найбільш поширене, нормативне значення (порівняймо контексти

¹⁰ І. Бокало, *Еталон дівочої краси у народних піснях про кохання*, «Народознавчі зошити» 2016, № 3, с. 683.

для лексеми **дівча** і слів **дівуля**, **дівача**, що акцентують відповідно або позитивно-нейтральні риси, або негативні: «До хати вбігло **дівча**, віддихуючись, як після шаленої біганини. Тонка, мов билина, досить висока на свої 14 літ, бистроока Галя» (Іван Багряний)¹¹ і «Сестри добре знають, що вони давно вже перестарки, нікому не потрібні старі **дівулі**» (Іван Вирган)¹², «Селяни називали безтурботних і верескливих **дівач** “очеретянками”» (Іван Волошин)¹³, так і результати проведеного асоціативного експерименту, згідно з яким на стимул **дівча** більшість реакцій демонструє переважно позитивне сприйняття образу (*миле, гарненьке, тендітне, віночок, підліток, ніжність, сором'язлива, україночка*), а на стимули **дівуля**, **дівача** – негативне (*товста, переросток, кобила, повія, невихована, груба, нахабна, дурна, легковажна, вульгарна, розпусна*).

У цьому контексті на стимул **дівча** асоціація *село* є реакцією-локусом, лінгвокультурею, одним із концептів, пов'язаних з українською ментальністю. Опозиція *місто – село* може продукувати різні тлумачення словообразу *село*, зокрема на емоційному рівні як відгук на щось рідне, близьке, справжнє, природне, закорінене. На стимули **дівуля**, **дівача** реакція *село*, на нашу думку, є швидше метафоричною назвою особи, пов'язаної з фізичною роботою, простотою, неосвіченістю, низьким рівнем культури (у цьому зв'язку звернімо увагу на контекст словникової статті, поданий для ілюстрації вживання лексеми **неосвічений**: «Воно якось не пристало навіть людині з вищою освітою, з поважним становищем значного урядовця вірити в сни, як вірить у них темна, **неосвічена баба на селі...**» (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 163)¹⁴).

Велику частку зібраного матеріалу становлять унікальні реакції, що є релевантними для одного або двох стимулів. Такі реакції найчастіше пов'язані з ядром предметно-понятійної семантики слова, за яким стоїть передусім реальний об'єкт, денотат. Для стимулів **дівчинка** й **дівча** однією з визначальних є характеристика за віком, власне, тому, на наш погляд, у їхньому асоціативному полі є реакції, що вказують на вік опосередковано і відображають а) дії, властиві певному вікові (*гра, гра в класики, грає в квача, гуляти, плигає, підстрибує, бігати, їсть цукерки*); б) предмети (*іграшка, медведик, лялька, пелюшки, памперси, морозиво, цукерка, шоколадка*); в) місця (*ясельки, садок, дитсадок, школа*); г) сімейний статус (*онука, онучка, внучка*).

За нашими спостереженнями, саме унікальні реакції є визначальними для стимулу **дівча**. Серед них можна виділити такі реакції:

а) на позначення загальної оцінки (*ідеальна, еталон, неперевершена, недосяжна, якій поклоняються*);

¹¹ *Словник української мови online*, томи 1-11, [в:] <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (07.03.2021).

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ *Академічний тлумачний словник online*, [в:] <http://sum.in.ua/s/neosvichenyj> (07.03.2021).

б) інтертекстуальні, що апелюють до текстів міфологічних (*казкова фея, щось античне, міфічна істота, Афродіта, Венера, єдиноріг, німфа, русалка, мавка*), релігійних (*щось неземне, Богородиця, Божа Матір, Мати Ісуса Христа, Біблія, віра, святість, ікона, блаженна, благодать*), астрологічних (*сузір'я, знак зодіаку, знак гороскопу, Терези*), культурно-мистецьких (*сцена, естрадна, опера, Монсерат Кабальє, поп-зірка, 5 елемент, Примадонна, шоу-діва, Тіна Кароль, Монро, бурлеск, мистецтво, статуя Діви Марії, Мадонна да Вінчі, Мона Ліза, Картина Рембранта*).

Завважмо, що саме інтертекстуальні реакції становлять ядро асоціативного поля стимулу **діва**, адже налічують 46,2 % від загальної кількості. На нашу думку, це зумовлено стилістичною маркованістю стимулу, що засвідчено й у словниковій дефініції за допомогою ремарок «застаріле», «поетичне».

Привертає увагу й відсутність антонімічних реакцій (*хлопець, чоловік*) на стимул **діва**. Значення «стать» щодо нього не актуальне для побутової свідомості реципієнтів, оскільки сам стимул сприймається як носій іншої, негендерної інформації. Діва – поетизм, що належить до книжної лексики. Стосунки з протилежною статтю – побутова, практична справа, що відображає особливості моду-су культурного існування дівчини в соціальному житті.

Серед унікальних виокремлюємо низку реакцій для стимулів **дівуля** і **діваха**, що є, як зазначено вище, аксіологічними антонімами щодо інших стимулів, отже, більша частина реакцій із негативною семантикою стосується саме цих двох стимулів. Їх асоціативне поле містить лексеми з такою семантикою, як-от:

а) емоційно-оцінна характеристика (*корова, кобила, кобилица, коняка, тьолка, коза, мавпа, повія, проститутка, хвойда, шльондра, шалава, курва*);

б) риси характеру й особливості поведінки, що демонструють відхилення від нормативних і прийнятих у соціумі, зокрема ввічливість і вихованість (*нечемна, невихована, груба, погано вихована, брутальна, хамка, вульгарна*), освіченість і культурність (*некультурна, безкультурна, неотесана, неосвічена, дівчина без освіти*), скромність (*нахаба, нахальна дівчина, нагла, настирність, напориста, безпардонність, безсоромна*), жіночність (*дівчина з характером та поведінкою хлопця; дівчина, яка за манерами нагадує хлопця; пацанка*), добродішність і цнотливість (*дівчина легкої поведінки, розкута, без комплексів, розв'язна, легковажна, вітер в голові, розпущеність, розбещена, непристойна, аморальність, гуляца, дівчина напідпитку, п'яна, п'яниця*), розум і кмітливість (*неінтелектуальне, тупувата, дурна, безтолковицина*), працелюбність (*нероба, лень, лінощі, ледарка*);

в) локус (*район, двір, під парканом, базар, генделік, дискотека, нічний клуб, вокзал, сарай*);

г) зовнішні риси, зокрема особливості статури і фігури (*дилда, кремезна, велика, здорова, дебела, повна, товста, в тілі, зайва вага, крупна, дородна, огрядна, груди, груди на викоті, тишиногруда, грудаста, цицката, стегна, ляхи, довгі ноги, товсті ноги*), убрання і макіяж (*непристойний вигляд, несмак, недолуго вдягнута, нафарбоване лице, вульгарний макіяж, розфарбована дівчина*,

перемальована косметикою, помада, каблуки, підбори, на лабутенах, панчохи, колготи в сіточку);

г) предметні маркери способу життя (пляшка, алкоголь, пиво, вино, горілка, цигарка, сигарета).

Акцентуємо відсутність фонетичних реакцій на слова-стимули **дівчина**, **дівчинка**, **дівча**, **діва** й наявність таких реакцій на стимули **дівуля**, **діваха** (наприклад, *дідуля, тіпуля, повітруля, цибуля, дуля, півкуля; рубаха, гливаха, птаха, росомаха, Натаха, папаха, Волноваха, невдаха*). Це можна пояснити тим, що відповідне експресивне забарвлення слів-стимулів **дівуля** та **діваха** налаштовує респондентів на несерйозний тон, викликає емоційну реакцію жартівливого характеру, бажання до обігрування й провокує лінгвокреативність. Тут маємо справу з таким видом мовної гри, як фонетична, у результаті якої продукуються реакції-рими «до узуальних лексем, що створюють фоносемантичний (часто ґрунтований на евфонічних аспектах сприйняття зовнішньої форми слова) асоціативний контекст»¹⁵.

У результаті проведеного вільного асоціативного експерименту та його лінгвокультурологічного аналізу доходимо висновку про багатовимірність людської пам'яті і свідомості, що підтверджує одночасне існування образу-стимулу в різних площинах – мовній, предметній та акціональній. У такому розумінні мовна картина світу є не ізольованою, відокремленою, а органічно інтегрованою в інші картини світу, зокрема фізичну, концептуальну, етнічну. За такої умови мовна пам'ять невіддільна від пам'яті перцептивної, візуальної, що виявляється в реагуванні на стимул не лише як на вербальний знак, а передусім на об'єкт, що має притаманні йому візуальні риси, соціальні і культурні функції.

Слово в його антропоцентричному вимірі є знаком народної культури, що синтезує інформацію різного плану: власне мовну, лінгвокультурну і навіть енциклопедичну. Лінгвокультурна інформація, репрезентована асоціативними реакціями респондентів, відображає стереотипні, історично тяглі уявлення про відповідні об'єкти, їх еталонні характеристики та ідеалізовані оцінки. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей вербалізації асоціативних полів концептів ХЛОПЕЦЬ, ЖІНКА, ЧОЛОВІК, БАБА, ДІД та інших, що є важливими знаками етнокультурної пам'яті українців.

References

- Akademichnyy tlumachnyy slovnyk online*, [v:] <http://sum.in.ua/s/neosvichenyj>.
Alefirenko N.F., *Kognitsiya i edynitsy lingvokul'turnogo soznaniya*, [v:] *Kognitivnyye issledovaniya yazyka*, gl. red. E.S. Kubryakova. Moskva; Tambov 2011.
Assmann J., Czaplicka J., *Collective Memory and Cultural Identity*, „New German Critique” 1995, No. 65.

¹⁵ Т.А. Гридина, *Языковая игра: стереотип и творчество*, [в:] <https://gigabaza.ru/doc/110519-pall.html> (07.03.2021).

- Bokalo I., *Etalon divochoyi krasoy u narodnykh pisnyakh pro kokhannya*, «Narodoznavchi zoshyty 2016, № 3.
- Butakova L., *Starost' kak kontseptual'nyy fenomen: regional'nyy i vozrastnoy aspekty assotsiativnoy semantiki*, «Psyholinhvistyka» 2018, № 23 (2).
- Danylyuk N., *Movnostylistychni zasoby zobrazhennya divchyny v ukrayins'kykh ta anhliys'kykh narodnykh pisnyakh*, «Aktual'ni pytannya inozemnoyi filolohiyi» 2015, № 3.
- Garimella A., Banea C., Mihalcea R., *Demographic-aware word associations*, [in:] *Proceedings of the 2017 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, Copenhagen 2017.
- Gawarkiewicz R., *Archeologia świadomości językowej Polaków i Rosjan: analiza porównawcza na materiałach polskiego i rosyjskiego słownika asocjacyjnego*, „Etnoligwistyka” 2016, t. 28.
- Gridina T.A., *Yazykovaya igra: stereotip i tvorchestvo*, [v:] <https://gigabaza.ru/doc/110519-pall.html>.
- Harlyts'ka T.S., *Leksyka reklamnykh tekstiv yak vyvay linhvokul'turnoyi svidomosti mistyan*, «Naukovyy visnyk Drohobys'tkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Filolohichni nauky (movoznavstvo)» 2016, № 5 (1).
- Karaulov Yu.N., *Lingvokul'turnoye soznaniye russkoy yazykovoy lichnosti. Modelirovaniye sostoyaniya i funktsionirovaniya*, Moskva 2009.
- Kondrat'yeva O.N., Frolova T.I., *Obraz regiona v obydennom yazykovom soznanii ego zhiteley (na primere obraza Kuzbassa)*, «Psyholinhvistyka» 2018, № 24 (2).
- Korol'ova V.V., *Henderni kontsepty v movniy svidomosti suchasnoyi molodi*, «Doslidzhennya z leksykolohiyi i hramatyky ukrayins'koyi movy» 2014, vyp. 15.
- Krejčová E., Stalyanova N., *Frazeologizmi s komponent «dete» i «bebe» v bulgarski i polski ezik*, „Balkanistichen Forum” 2016, № 1–2.
- Leont'yev A.A., *Formy sushchestvovaniya znacheniya*, [v:] *Psikholingvisticheskiye problemy-semantiki*, Moskva 1983.
- Marchuk U.B., *Asotsiatyvnyy potentsial linhvokul'turnykh kontseptiv u riznosystemnykh movakh: avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata filolohichnykh nauk: spetsial'nist' 10.02.15 – zahal'ne movoznavstvo*, Kyiv 2009.
- Oshchepkova A., *Stereotyp kobiyety povstaly we wspolczesnym rosyjskim i polskim spoleczenstwie (na podstawie eksperymentu asocjacyjnego)*, „Kultury Wschodnioslowiańskie – Oblicza i Dialog” 2014, t. IV.
- Perelomova O.S., *Linhvokul'turni kody intertekstual'nosti ukrayins'koho khudozhn'oho dyskursu: diakhronichnyy aspekt*, Sumy 2008.
- Privalova I.V., *Yazykovoye soznaniye: etnokul'turnaya markirovannost': teoretiko-eksperimental'noye issledovaniye: avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uchenoy stepeni doktora filologicheskikh nauk: Spetsial'nost' 10.02.19 – teoriya yazyka*, Moskva 2006.
- Selivanova O.O., *Suchasna linhvistyka: napryamy ta problemy: Pidruchnyk*, Poltava 2008.
- Slovyk ukrayins'koyi movy online. Tomy 1-11, [v:] <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>
- Zayets' I.H., *Struktura ta dynamika asotsiatyvnykh poliv leksem divchyna, zhinka, khlopets', cholovik*, «Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya Movoznavstvo” 2011, № 11, vyp. 16.

ПРО АВТОРОК

Софія Бутко (Sofiya Butko) – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (V.N. Karazin Kharkiv National University). **Основні публікації:** *Складні імена в ономастиконі українських замовлянь: особливості семантики та функції*, „Spheres of Culture. Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies”, ed. by Ihor Nabytovych, 2014, vol. IX, с. 172-178; Філон М.І., Бутко С.Г., *Інтенційність українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича*, «Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія» 2017, вип. 76, с. 377-382; *Релігійні складники мовної картини світу XVI – першої половини XVII століть*, «Культура слова: зб. наук. праць», Київ 2018, вип. 89, с. 218-228; *«Висота» у староукраїнській мовній картині світу*, «Закарпатські філологічні студії» 2020, вип. 13, т. 1, с. 17-21.

ORCID: 0000-0002-4778-2914

Email: sophiabutko@karazin.ua

Оксана Гурова (Oksana Hurova) – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (V.N. Karazin Kharkiv National University). **Основні публікації:** *Номінації зі значенням «стара жінка» в українській мові (баба та ін.)*, «Наукові записки. Філологічні науки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя» 2014, книга 1, с. 113-118; *Концептуальна репрезентація уявлень про старість в українському лінгвокультурному просторі: базові характеристики*, «Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство» 2014, № 12 (289), с. 66-71; *Лексико-семантична група зі значенням «вік дитини» в українській мові (склад, структура й семантика)*, „Spheres of culture” 2015, vol. XI, р. 339-345; *Соціокультурна детермінація називання осіб зі значенням «вік людини» в українській мові (діти і старі)*, «Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія» 2015, № 1152, вип. 72, с. 13-16; О.М. Гурова, М.І. Філон, *Лексико-семантична підгрупа ‘підлітки’ в українській мові*, «Вісник запорізького національного університету: збірник наукових праць. філологічні науки» 2018, № 2, с. 5-12.

ORCID: 0000-0002-7160-4288

Email: okgur@ukr.net